VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Eduskunnan lakivaliokunta

Viite:
Lakivaliokunnan asiantuntijakuuleminen 13.1.2023

Asia:
Hallituksen esitys eduskunnalle pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi, HE 217/2022 vp

Lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisessa 13.1.2023 esitettiin kysymyksiä liittyen oikeudellisten avustajien toimintaan erityisesti yhteydenpitorajoitusten voimassaollessa ja erityisesti siitä, että oikeudelliset avustajat olisivat yhteydessä toiseen rikosasian epäiltyyn kuin omaan päämieheensä. Valtioneuvoston oikeuskanslerin asianajajista annetussa laissa (496/1958) sekä luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa (715/2011) laissa säädettynä erityistehtävänä on valvoa, että asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat täyttävät velvollisuutensa.

Kysymys liittyy keskeisesti oikeudellisten avustajien toiminnan sääntelyyn ja sen systematiikkaan sekä toiminnan valvontaan. Asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toimintaa valvoo ensisijaisesti Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimiva valvontalautakunta sekä oikeudenkäyntiavustajalautakunta. Valvontalautakunta ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta lähettävät kaikki ratkaisunsa oikeuskanslerille. Oikeuskansleri tarkastaa ratkaisut ja voi valittaa niistä Helsingin hovioikeuteen. Oikeuskansleri voi myös saattaa esimerkiksi kantelun tai oman havaintonsa perusteella vireillä valvonta-asian, jos hän katsoo, että asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja laiminlyö velvollisuutensa. Kysymys oikeudellisista avustajien toiminnasta ja valvonnasta liittyy siten myös oikeuskanslerin valvontatehtäviin, joten esitän tältä osin kunnioittavasti lisälausuntonani vielä seuraavaa.

PL 20, 00023 Valtioneuvosto Puhelin 0295 16001 kirjaamo.okv@gov.fi

www.okv.fi

Ensinnäkin on syytä korostaa, että oikeudellisen avustajan merkitys on keskeinen perustuslain 21 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisessa. Tämä seikka onkin tunnistettu myös nyt käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä koskien pakkokeinolain muutoksia.

Asianajajat ovat asianajajista annetun lain 5 §:n nojalla velvollisia noudattamaan kaikessa toiminnassaan hyvää asianajajatapaa. Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain (47/2016) perusteella julkisiin oikeusavustajiin sovelletaan asianajajia koskevaa sääntelyä hyvän asianajajatavan noudattamisen valvonnasta. Sen sijaan luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia ei sido hyvä asianajajatapa, vaan heidän velvollisuuksista toimiessaan oikeudenkäyntiasiamiehen ja –avustajan tehtävissä säädetään laissa luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista.

Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain hallituksen esitöissä todettiin, että lupajärjestelmän piiriin kuuluvat oikeudenkäyntiavustajat olisivat velvollisia noudattamaan asiallisesti samansisältöisiä ammattieettisiä sääntöjä kuin asianajajat ja julkiset oikeusavustajat (HE 318/2010 vp). Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet ja laissa säädetyt velvollisuudet eivät ole kuitenkaan aivan yhtenäiset. Asianajajien tapaohjeissa on esimerkiksi todettu: ”Jos asiakkaan vastapuoli käyttää oikeudellista avustajaa, asianajaja ei saa ilman erityistä syytä olla vastapuolen avustajan suostumuksetta yhteydessä suoraan vastapuoleen. Tällaisesta yhteydenotosta on ilmoitettava vastapuolen avustajalle (kohta 9.2).” Laissa luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista on vastaava velvollisuus, mutta kuitenkin ilman velvollisuutta ilmoittaa tällaisesta yhteydenpidosta vastapuolen avustajalle (8 §, 19 kohta).

Merkityksellisenä asianajajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien erona on se, että luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen noudattamaan laissa säädettyjä velvollisuuksia vain oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtävissään. Näin ollen oikeudenkäynteihin liittymättömien palveluiden tarjoaminen ja esimerkiksi neuvonanto jää pääsääntöisesti velvollisuuksien ulkopuolelle. Ero on merkityksellinen, vaikka esitöissä (HE 318/2010 vp, LaVM 40/2010) onkin todettu, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtävät tulisi ymmärtää laajasti ja niihin kuulisi esimerkiksi oikeudenkäyntiä valmistelevat toimet, kuten asianosaisen avustaminen rikosasian esitutkinnassa.

Asianajajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvontatehtävänsä puitteissa oikeuskanslerin tiedossa on joitain yksittäisiä tapauksia, joissa oikeudenkäyntiavustaja on rikkonut yhteydenpitorajoitusta. Yhteydenpitorajoituksen vastainen viestien välittäminen on lainvastaista myös asianajajalle, julkiselle oikeusavustajalle ja luvan saaneelle oikeudenkäyntiasiamiehelle. Yhteydenotto vastapuoleen tai toiseen asianosaiseen tämän oikeudellinen avustaja ohittaen ovat hyvän asianajajatavan vastaisia menettelyitä. Samoin avustajan vaihtaminen niin, että samassa rikoskokonaisuudessa toisen epäillyn avustaja ottaisi

toisen epäillyn kesken prosessin asiakkaakseen on ongelmallista hyvinkin herkästi syntyvien intressiristiriitojen vuoksi. Laissa ei tarkemmin säännellä yhteydenpitoa ja tietojenvaihtoa siinä tarkoituksessa, että useat eri vastaajat valmistelevat puolustustaan osaksi yhdessä.

Oikeudellisia avustajia koskevan sääntelyn tarkempi arviointi ei kuitenkaan suoraan kuulu tähän yhteyteen, kun pakkokeinolakiin ehdotetaan uudistuksia muun muassa yhteydenpitorajoitusten osalta. Oikeudellisia avustajia koskevaa sääntelyä, ja avustajien velvollisuuksia ja valvontaa, tulisi arvioida pikemminkin asianajajista annetun lain ja luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain muutosten yhteyksissä. Olen jo aiemmissa yhteyksissä tuonut esille näiden lakien uudistamistarpeita ja lakien uudistamisesta kokonaisuutena on oikeusministeriölle tehty oikeuskanslerista annetussa laissa tarkoitettu oikeuskanslerin lainsäädäntöaloite. Lakivaliokunnan kuulemisessa esille tulleen kysymyksen arviointi kuuluu paremmin tuohon asiayhteyteen. Asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnan sääntelyllä ja valvonnalla on huolehdittava siitä, että julkisessa valvonnassa olevien oikeudellisten avustajien toiminta on asianmukaista ja osa oikeusturvaa toteuttavaa oikeudenkäyttöä. Pakkokeinolain osittaisuudistuksissa on sen sijaan huolehdittava siitä, että oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluva oikeus käyttää oikeudenkäyntiavustajaa toteutuu ja että epäillyn ja hänen asianajajansa, julkisen oikeusavustajansa tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan viestinnän luottamuksellisuus turvataan, miltä osin hallituksen esitys on asianmukainen.

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti